

к.п.н., доц. Олійник Світлана Петрівна
Полтавська академія неперервної освіти,

У статті з'ясовано сутність читацької компетентності, її структуру, складові; визначено роль і місце у системі інших компетентностей.

Ключові слова: читацька компетентність, компетенція, компоненти, складові.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Державною програмою освіти передбачається, що у початкових класах учень має оволодіти читацькими і мовленнєвими навичками та вміннями. способами роботи над художнім і науково-пізнавальним текстами, дитячою і навчальною книжкою. орієнтуватися у світі дитячих книжок, періодиці. довідковій літературі на основі розвиненого в нього інтересу до читання.

Однак, як свідчать дослідження (І. П. Гудзик, О. В. Джежелей, О. М. Коваленко, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипченко), сучасні школярі втрачають інтерес до читання, що пов'язується з можливістю одержувати інформацію завдяки різним технічним засобам. Такий стан викликає необхідність створення ефективних умов для підготовки молодших школярів до самостійної роботи з книгою, формування у них читацької компетентності, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентностей, ознайомлення учнів із дитячою літературою як мистецтвом слова [5 с.71].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблема читацької компетентності завжди була предметом пильної уваги науковців. Вагомий внесок було зроблено психологами, педагогами, методистами. Теоретичні і експериментальні дослідження (Л. М. Шварц, Т.Г. Єгоров, О. А. Кузнецов, Л. Н. Хромов, М. І. Жинкін, Д. Б. Ельконін, Л. К. Назарова, Т. Г. Єгоров, О. А. Андрєєв, Т. Г. Лубенець, П. О. Афанасьєв, О. Ф. Музиченко, Н. Ф. Скрипченко, О. Я. Савченко М. І. Оморокова, Л. К. Назарова, В. О. Науменко, В. А. Кирюшкін, А. П. Шанько, Н. М. Світловська, О. В. Джежелей, Ш. А. Амонашвілі, І. П. Гудзик дозволили визначити шляхи розвитку читацької

діяльності школярів і запропонувати інноваційні технології вироблення читацької компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання читати молодших школярів зумовлює необхідність з'ясування сутності читацької компетентності, її структури, складових, визначення ролі й місця у системі інших компетентностей. Базовими поняттями компетентнісного підходу є компетенція і компетентність; ключові і предметні компетентності. Компетентність — інтегрована здатність особистості, яка набута в процесі навчання, вона включає знання, досвід, цінності і ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці. Компетентність розуміється як коло питань щодо яких особистість має бути обізнана, або певна сфера діяльності, в якій людина повинна володіти компетентністю [1, с.174]. Предметна компетентність — сукупність знань, умінь та характерних рис у межах конкретного предмета, що дозволяє учневі автономно виконувати певні дії для розв'язання певної навчальної проблеми (завдання, ситуації) [7, с. 14].

Читацьку компетентність у системі початкового навчання розглядається як сукупність освітніх елементів, яка виявляється у володінні системою літературних знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості та здатності їх використовувати з метою пізнання навколишньої дійсності, задоволення власних потреб (пізнавальних, естетичних, самоосвітніх та ін.). Вона визначається не лише обсягом літературних знань, початкових читацьких умінь і навичок з їх відтворенням, а й здатністю школяра засвоювати знання та застосовувати їх у власній літературній діяльності. Передумовами оволодіння читацькою компетентністю є достатньо сформована навичка читання молодшого школяра, спеціальні здібності та інтерес до читання літературних творів.

У методичному аспекті читацька компетентність молодшого школяра – це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які надають можливість учневі свідомо здійснювати пошук книг, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у

процесі сформованості повноцінної навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання (доступного дітям цього віку), сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного [3, с. 28].

Читацька компетентність інтегрує в собі такі компоненти:

- когнітивний (знання) – володіння загальнокультурними і предметними знаннями як результатом навчально-пізнавальної діяльності, а також знаннями про способи діяльності; він передбачає, що читання текстів розглядається як пізнавальна діяльність учня, що охоплює смислове сприймання, мислительну обробку й інтерпретацію прочитаного, ознайомлення з біографічними відомостями майстрів художнього слова, володіння елементарними теоретико-літературними знаннями, розширення кола читання, формування свідомої мотивації до читання;

- комунікативний (слухання, читання, говоріння, письмо) – мовленнєвий розвиток, який визначається зв'язністю, змістовністю та образністю мовлення, влучністю та доречністю використання мовних засобів у створенні художнього образу, вживання тропів та інтонаційних засобів виразності з метою передачі власних думок, почуттів; сформованість умінь, необхідних для повноцінного спілкування з художнім твором, уміння вести бесіду про прочитане, створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого), робити висновки, формулювати власну думку щодо прочитаного; відповідати на запитання за змістом прочитаного, уміти обґрунтовувати свою відповідь;

- ціннісний (оцінні судження і ставлення учня до прочитаного) – розуміння соціальних, морально-етичних цінностей, відображених у літературі; сформованість системи моральних і етичних цінностей учня (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання та ін.); уміння визначати і обґрунтовувати своє ставлення до цих цінностей, відстоювати свої моральні позиції;

- діяльнісний (уміння, навички, способи діяльності) – сформованість способів діяльності, володіння певними вміннями і навичками; він охоплює: удосконалення навички читання, системи читацьких умінь; активне застосування теоретико-літературних знань; аналіз твору; уміння фантазувати,

уявляти, нестандартно мислити, вступати в діалог «автор-читач», самостійно і продуктивно працювати з книжкою, різними джерелами друкованої продукції, орієнтуватися у світі книжок, для знаходження необхідної інформації і задоволення власних пізнавальних потреб; активне спілкування;

- особистісно-творчий (мотиваційно-ціннісні ставлення, прагнення особистості до навчання, пізнання і діяльності) – розвиненість мотивації до літературно-творчої діяльності, художніх здібностей, естетичної чутливості, творчої уяви; здатність до творчої діяльності; рівень читацької культури [4, с. 4].

Кожен із компонентів може бути представлений як інтегрована якість особистості.

Оволодіння учнями комплексом знань про художню літературу, її теорію та історію, а також сформованість літературно-творчих умінь і навичок забезпечує рівень загальної читацької компетентності, модель якої визначаємо як систему таких компетенцій:

- загальнокультурна компетентність – сприймання літератури як невід’ємної частини світової художньої культури, розуміння літератури як мистецтва слова, знання особливостей розвитку світового літературного процесу та вміння осмислювати художній твір у широкому культурологічному контексті;

- власне читацька компетентність – знання теорії літератури як основи читацької діяльності учня, знання основних фактів життя і творчості письменників, змісту і проблематики художніх творів, обов’язкових для текстуального вивчення, здатність глибоко розуміти ідейно-художній зміст твору, висловлювати особистісні враження про прочитане;

- ціннісно-світоглядна компетентність – розуміння моральних цінностей і світоглядних категорій, що знайшли художнє відображення у літературних творах, вміння визначити й обґрунтувати своє ставлення до них, дотримуватися гуманістичних моральних позицій;

- комунікативно-мовленнєва компетентність – розуміння специфіки мови художнього твору, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здібність до написання письмових робіт різного жанру;

- інформаційна компетентність – оволодіння навичками самостійно і продуктивно працювати з різними джерелами інформації (робота з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, з довідниковою літературою, використання ресурсів Інтернет-сайтів) [6, с. 14].

У структурі читацької компетентності можна виділити такі складові:

- мовленнєва, яка передбачає формування і розвиток мовленнєвих умінь і навичок (уміння будувати усні й письмові монологічні висловлювання; брати участь у діалозі в процесі обговорення прочитаного твору; уміння висловлювати свої думки, використовуючи для цього як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності мовлення; уміння ставити запитання; відповідати на запитання за змістом прочитаного твору; переказувати твір; образного мовлення; уміння виразно читати;

- літературознавча, яка передбачає формування основ теоретико-літературних знань і вмінь ними користуватися(практичне ознайомлення з літературознавчими поняттями; сприймання, аналіз літературного твору);

- бібліотечно-бібліографічна – передбачає уміння учня працювати з книгою, періодичними виданнями як джерелами отримання інформації; наявність у молодших школярів певного кола читання; знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять та вмінь користуватися довідковою літературою;

- літературно-творча – передбачає розвиток і реалізацію літературно-творчих умінь і здібностей учнів;

- емоційно-ціннісна – передбачає розвиток емоційної і почуттєвої сфери учнів, уміння висловлювати оцінні судження щодо прочитаного.

Усі складові читацької компетентності взаємопов'язані, а результатом їх взаємодії є сформованість читацької компетентності молодшого школяра, яка буде свідчити про: стійкість інтересу до читання; сформованість у нього знань

про літературу як вид мистецтва і літературу як науку; сформованість основних умінь, необхідних для сприйняття, розуміння змісту творів різних жанрів і висловлення обґрунтованої оцінки твору; здатність застосовувати здобуті знання і вміння у власній літературній діяльності; розвиток творчих, власне, літературних здібностей; вироблення системи цінностей і емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей і до самого себе [2, с. 7].

Компетентний читач здатний адекватно сприймати емоційно-образний склад художнього твору, специфіку його виражальних та образотворчих засобів. У нього має бути розвинена уява, образне мислення, розуміння художньої умовності твору, необхідний мінімум літературознавчих знань. Для такого читача властива достатня загальна культура емоцій, здатність до співпереживання, вміння запам'ятовувати найсуттєвіші, значущі моменти твору, здатність розуміти ідейно-художню функцію словотворчих засобів, характерних для конкретного автора чи для всієї літератури певного напрямку. А головне – у компетентного читача повинен бути постійний інтерес до читання художньої літератури, який переростає в усвідомлену потребу.

Рівень сформованості читацької компетентності свідчатиме про готовність випускника початкової школи до повноцінного сприйняття складніших за художньою формою і змістом літературних творів, засвоєння літературознавчих термінів в основній школі.

Висновок. Отже, читацьку компетентність можна визначити як здатність до творчого читання і осмислення літературного твору на особистісному рівні, сформованість власного кола читання. Учень виступає як читач, що здатний вступати в діалог, втілений у художніх творах, здатний до співпереживання з персонажами літературних творів, розуміння мови художнього твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксюк В. Компетенція і компетентність: проблеми, пошуки, рішення / В.Аксюк / / Наукові записки Національного педагогічного

університету ім. М.П. Драгоманова. Серія «Педагогічні та історичні науки». – 2013. – № 6. – С. 173-184.

2. Жиганова О. Навчання правильного, свідомого, виразного читання / О.Жиганова // Початкова освіта. – 2014. – № 4. – С.7-9.

3. Костюченко Л. С. Розвиток читацької компетентності / Л. С. Костюченко // Педагогічна майстерня. – 2013. – № 3. – С. 27-32.

4. Манойло В. В. Формування читацької компетентності молодших школярів на уроках читання / В. В. Манойло // Шкільний бібліотекар. – 2015. – № 4. – С. 3-6.

5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2; 3-4 класи + Закон України "Про освіту" + Державний стандарт початкової освіти. – К.: ТД "ОСВІТА-ЦЕНТР+", 2019.-480 с.

6. Підгорна Т. Розвиток читацької компетентності учнів початкової школи / Т. Підгорна // Завуч. – 2012. – № 4. – С. 13-19.

7. Сухорукова Т. Зміст читацької компетентності молодших школярів: шляхи формування / Т. Сухорукова // Початкова школа. – 2010. – № 2. – С.14-19.

